

Μακεδονικά

Τόμ. 35 (2006)

Υπότροφοι από τον Καζά Βοδενών (Εδέσσης)
[IOANNA T. TIMOTHEADOU, Scholars from Kazas
Vodenon]

Ι. Τ. Τιμοθεάδου

doi: [10.12681/makedonika.13](https://doi.org/10.12681/makedonika.13)

Copyright © 2014, Ι. Τ. Τιμοθεάδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τιμοθεάδου Ι. Τ. (2011). Υπότροφοι από τον Καζά Βοδενών (Εδέσσης) [IOANNA T. TIMOTHEADOU, Scholars from Kazas Vodenon]. *Μακεδονικά*, 35, 267–281. <https://doi.org/10.12681/makedonika.13>

ΥΠΟΤΡΟΦΟΙ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΖΑ ΒΟΔΕΝΩΝ (ΕΔΕΣΣΗΣ)

Με την ίδρυση το 1870 της Βουλγαρικής Εξαρχίας (Βουλγαρική σχισματική εκκλησία), οι χριστιανοί της Μακεδονίας χωρίστηκαν σε Πατριαρχικούς (Έλληνες) και σε Εξαρχικούς (Βουλγάρους). Η βουλγαρική προπαγάνδα χρησιμοποιούσε όλα τα μέσα για να προσηλυτίσει στην Εξαρχία τους σλαβόφωνους τους οποίους θεωρούσε Βουλγάρους, ενώ αυτοί στη συντριπτική τους πλειοψηφία ήσαν Έλληνες. Ο αγώνας διεξήχθη κυρίως σε εκπαιδευτικό και εκκλησιαστικό πεδίο, και η Βουλγαρική κυβέρνηση διαθέσε τεράστια ποσά για να ιδρύσει σχολεία στη Μακεδονία και από πολύ νωρίς και στα Βοδενά. Το ελληνικό κράτος προ του κινδύνου της βουλγαρικής διείσδυσης επιδοτούσε τα ελληνικά σχολεία της σκλαβωμένης Μακεδονίας μέσω του «*Συλλόγου προς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων*» κατά το διάστημα 1869-1886, και από το 1887 και μετά μέσω της «*Επιτροπῆς προς ἐνίσχυσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ Παιδείας*». Η πληρωμή των εκπαιδευτικών και των υποτρόφων σπουδαστών και μαθητῶν γινόταν ανά τετραμηνία με απόδειξη, και τέτοιες αποδείξεις, με ωραίες ελληνικές σφραγίδες των σχολείων, υπάρχουν πολλές στους σχετικούς φακέλλους του Ιστορικού Αρχείου ΥΠΕΞ¹. Ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος ως Πρόεδρος του «*Συλλόγου προς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων*» σε έκθεσή του την 11η Μαρτίου 1888 προς το Υπουργείο Εξωτερικῶν τονίζει: ... *Κράτιστον δὲ τῶν ἡμετέρων ὄπλων εἶναι ἢ δι' ὑποτροφίων παρασκευὴ ἱερέων, διδασκάλων καὶ ἄλλων ἐγχωρίων πρακτόρων...*².

Σε έγγραφο του Προξένου Θεσσαλονίκης Γ. Δοκού της 24.8.1888³ *Πρὸς τὸν Κύριον Πρόεδρον τῆς πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ Παιδείας Ἐπιτροπῆς* αναφέρει: *Κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 912 καὶ ἀπὸ 18 Ἰουλίου ἐγγράφου μου ἀποστέλλω ὑμῖν συνημμένως ὡδε τὸν ὑποσχεθέντα ἐλέγχον τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων τῶν ἐν Βερροία, Βοδενοῖς, Γεβγελῇ καὶ Στρουμνίτση ἡμετέρων ὑποτρόφων, ὃν κατήρτισα ἐκ προσφάτως διαβιβασθέντων μοι μερικῶν ἐλέγχων ἐξ ἐκάστης τῶν μνημονευθεισῶν πόλεων. Ἐκ τοῦ ἐλέγχου τούτου προκύπτει ὅτι οἱ μὲν ἐν Βερροία 4 ὑπότροφοι θὰ μείνωσιν οἱ αὐτοὶ τῆς κατὰ τὸ ἀπὸν σχολικὸν ἔτος, διότι, ὥς μὲ ἐπληροφόρησαν, θὰ σχηματισθῇ καὶ Γ' Γυμνασιακὴ τάξις ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ἐκ δὲ τῶν 10 ἐν Βοδενοῖς*

1. Τιμόθεος Τιμοθεάδης, «Σφραγίδες του Καζά Βοδενών (Εδέσσης), ντοκουμέντα της εκπαιδευτικῆς καὶ ἐθνικῆς δραστηριότητος», περ. *Εδεσσηνός* 2 (Εδεσσα 2001).

2. Ἐκθεσις Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου τῆς 11.3.1888 πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, Φ. 1888/ΑΑΚ/Α', Ι.Α.Υ.Ε.

3. Ἐγγράφον Προξένου Θεσσαλονίκης Γ. Δοκού, Ἄρ. Πρωτ. 1132/24.8.1888, πρὸς τὸν Κύριον Πρόεδρον τῆς «Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ Παιδείας Ἐπιτροπῆς», Φ. 1889/ΑΑΚ/Α', Ἐκπαιδευτικὰ χορηγήματα, Ι.Α.Υ.Ε.

δύο παύονται ύποτροφίας ως μὴ προβιβασθέντες, ἐπομένως θ' ἀντικατασταθῶσι διὰ δύο ἄλλων. Ἐκ τῶν 6 ἐν Γεβγελῇ οἱ τρεῖς πρῶτοι ἀπολύονται καὶ οὗτοι δὲ θ' ἀντικατασταθῶσι διὰ τριῶν ἄλλων. Τέλος ἐκ τῶν 9 ἐν Στρουμνίτῃ τῆς μὲν Καλλιόπης Νικολάου, περὶ ἧς ἐγένετο ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 566 καὶ ἀπὸ 29 παρελθόντος Ἰουλίου ἐγγράφου ὑμῶν, ἀποσυρθείσης κατὰ Ἀπρίλιον παρελθόντα, δύο δὲ ἀποκλειομένων τῆς ύποτροφίας ως ἀπροβιβάστων, αἱ θέσεις αὐτῶν θ' ἀναπληρωθῶσι διὰ τριῶν ἄλλων. Ἡ κατάστασις τῶν ἀποσυρομένων ἢ παυομένων ύποτρόφων γίνεται καθ' ἃ ἔγραψα πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 1045 καὶ ἀπὸ 11 λήγοντος μηνός.

Στο Ιστορικό Αρχείο του ΥΠΕΞ υπάρχουν αποδείξεις πληρωμῆς σε οκτώ υποτρόφους του σχολικού ἔτους 1888-1889 καὶ μιας υποτρόφου του σχολικού ἔτους 1899-1900 ἀπὸ τα Βοδενά⁴:

1) Ευστάθιος Στουγιαννάκης, μαθητῆς Α' τάξεως του Γυμνασίου, λαμβάνει ύποτροφία 1 οθωμανική λίρα ἀνά διμηνία, τους μήνες Μάρτιο-Απρίλιο, Μάιο-Ιούνιο, Ιούλιο-Αύγουστο 1889, με ἀντίστοιχη ἀπόδειξη κάθε δίμηνο, την οποία υπογράφει ο λαβὼν καὶ ο Πρόξενος Γ. Δοκός καὶ ἔχει τη σφραγίδα τῆς Σχολικῆς Εφορείας (ιδέ φωτοτυπίες ἀποδείξεων).

Ο Ευστάθιος Στουγιαννάκης γεννήθηκε στην Ἐδεσσα το 1876. Σπούδασε στην ἀρχή στο Διδασκαλεῖο Θεσσαλονίκης δάσκαλος, καὶ αργότερα στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνῶν. Παντρεύτηκε τη Μαρία Κολιούσκα, Νηπιαγωγὸ καὶ ἀπέκτησαν δύο παιδιά, τον Δημήτριο, που ἔγινε Φιλολόγος, καὶ τον Αλέξανδρο, Μαθηματικό-Τυπογράφο. Εκλέχθηκε δύο φορές Βουλευτῆς Πέλλας (1915, 1920). Πέραν των πολλῶν ἀρθρῶν του ἔγραψε δύο βιβλία: *Ἡ Ἱστορία τῆς Ναούσης 1925* καὶ *Ἡ Ἐδεσσα ἢ Μακεδονικὴ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ 1932*. Με το τελευταῖο βιβλίο ἀνακηρύχθηκε διδάκτορας τῆς Φιλολογίας. Υπῆρξε σημαντικὴ προσωπικότητα τῆς Εδέσσης, Ναούσης καὶ Θεσσαλονίκης ὅπου πέθανε στις 14.3.1939.

2) Προκόπιος Βαλταδώρος, μαθητῆς Α' τάξεως Γυμνασίου, λαμβάνει ύποτροφία 1 οθωμανική λίρα ἀνά διμηνία, τους μήνες Μάρτιο-Απρίλιο, Μάιο-Ιούνιο, Ιούλιο-Αύγουστο 1889, με ἀντίστοιχη ἀπόδειξη κάθε δίμηνο, την οποία υπογράφει ο λαβὼν καὶ ο Πρόξενος Γ. Δοκός καὶ ἔχει τη σφραγίδα τῆς Σχολικῆς Εφορείας.

Ο Προκόπιος Βαλταδώρος παντρεύτηκε την Ανδρομάχη, ἀδελφὴ του Γεωργίου Στουγιαννάκη καὶ ἀπέκτησαν τρία παιδιά, τον Σοφοκλή, τον Αναστάσιο (ἔγινε δάσκαλος) καὶ την Αναστασία υἱὸς τῆς ὁποίας εἶναι ο Ἀρχιμανδρίτης π. Γεώργιος Καρβουνιάρης στην Ορθόδοξη Εκκλησία του Λονδίνου.

3) Νικόλαος Πετρίτσης, μαθητῆς τῆς Α' τάξεως Γυμνασίου, λαμβάνει ύποτροφία 1 οθωμανική λίρα ἀνά διμηνία, τους μήνες Μάρτιο-Απρίλιο,

4. Ο.π., Μακεδονία, Φ. 1889/ΑΑΚ/Α', Ι. Α.Υ.Ε.

Μάιο-Ιούνιο, Ιούλιο-Αύγουστο 1889, με αντίστοιχη απόδειξη κάθε δίμηνο, την οποία υπογράφει ο λαβών και ο Πρόξενος Γ. Δοκός και έχει τη σφραγίδα της Σχολικής Εφορείας.

4) Ιωάννης Στογιάνου, μαθητής της ΣΤ΄ τάξεως του Αστικού Σχολείου λαμβάνει υποτροφία 1 οθωμανική λίρα ανά διμηνία τους μήνες Μάρτιο-Απρίλιο, Μάιο-Ιούνιο, Ιούλιο-Αύγουστο 1889, επίσης με αποδείξεις υπογραφόμενες από τον λαβόντα και τον Πρόξενο Γ. Δοκό, και με σφραγίδα.

5) Ελένη Κούση Τάση, μαθήτρια της Δ΄ τάξεως του Παρθεναγωγείου, λαμβάνει υποτροφία 1 οθωμανική λίρα ανά διμηνία, τους μήνες Μάρτιο-Απρίλιο, Μάιο-Ιούνιο, Ιούλιο-Αύγουστο 1889, με αντίστοιχη απόδειξη κάθε δίμηνο, την οποία υπογράφει η λαβούσα και ο Πρόξενος Γ. Δοκός, και έχει τη σφραγίδα της Σχολικής Εφορείας.

6) Κωνσταντίνος Μπουδάτσος, μαθητής της ΣΤ΄ τάξεως του Αστικού Σχολείου, λαμβάνει υποτροφία 1 οθωμανική λίρα ανά διμηνία, τους μήνες Μάρτιο-Απρίλιο και Ιούλιο-Αύγουστο 1889, με αντίστοιχη απόδειξη κάθε δίμηνο, την οποία υπογράφει ο λαβών και ο Πρόξενος Γ. Δοκός, και έχει τη σφραγίδα της Σχολικής Εφορείας.

7) Δημήτριος Πούλκος, μαθητής Β΄ τάξεως Γυμνασίου, λαμβάνει υποτροφία 1 οθωμανική λίρα ανά διμηνία, τους μήνες Μάρτιο-Απρίλιο 1889, με απόδειξη την οποία υπογράφει ο λαβών και ο Πρόξενος Γ. Δοκός, και έχει τη σφραγίδα της Σχολικής Εφορείας.

8) Μιχαήλ ΠαπαΓρηγορίου, μαθητής Γ΄ Γυμνασίου, λαμβάνει υποτροφία 1 οθωμανική λίρα ανά διμηνία, τους μήνες Μάρτιο-Απρίλιο 1889, με απόδειξη την οποία υπογράφει ο λαβών και ο Πρόξενος Γ. Δοκός, και είναι σφραγισμένη με τη σφραγίδα της Σχολικής Εφορείας.

9) Αναστασία Βαλταδώρου εκ Βοδενών, υπότροφος παρά τῷ Ἑλληνικῷ Παρθεναγωγείῳ Θεσσαλονίκης, έλαβε από την Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης υποτροφία της Α΄ τετραμηνίας του σχολικού έτους 1899-1900 2 οθωμανικές λίρες, με απόδειξη την οποία υπογράφει η υπότροφος, η Διευθύντρια Ελένη Μπουκουβάλα ότι φοιτά τακτικά και θεωρεί ο Πρόξενος Ε. Ευγενιάδης.

Ο Πρόξενος Θεσσαλονίκης Λάμπρος Κορομηλάς σε επιστολή του προς την Αικατερίνη Λασκαρίδου, Πρόεδρον του Εκπαιδευτικού τμήματος της Ενώσεως των Ελληνίδων, υποδεικνύει την Αναστασία Κ. Καλαϊτζή απόφοιτον της Γ΄ τάξεως του Παρθεναγωγείου Θεσσαλονίκης ως υπότροφον του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών που διευθύνει η Αικ. Λασκαρίδου στην Αθήνα και σημειώνει συγχρόνως ...έκτός της όρισθείσης ήδη Ὀλγας Ἀντωνίου ἐκ Βοδενῶν...⁵.

5. Ἐπιστολή Προξένου Λάμπρου Κορομηλά πρὸς τὴν Αἰκ. Λασκαρίδου, Πρόεδρον τῆς Ἑνώσεως Ἑλληνίδων Ἐκπαιδευτικῶν, 7.9.1905, Φ. 1905/ΑΑΚ/Η΄, Ι.Α.Υ.Ε.

10) Όλγα Αντωνίου εκ Βοδενών, υπότροφος στο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών Αθηνών που διευθύνει η Αικ. Λασκαρίδου, όπως προκύπτει από επιστολή του Προξένου Λ. Κορομηλά στις 7.9.1905 προς την Αικ. Λασκαρίδου⁶.

11) Για τις μαθήτριες της Β' τάξεως Γυμνασίου Αφροδίτη Γάτσου και Καλλιόπη Τουσίμπτση, ο Αθανάσιος Φράγκος με επιστολή του προς το Προξενείο Θεσσαλονίκης στις 7.9.1905 παρακαλεί να προσληφθούν υπότροφοι για να παρακολουθήσουν τα μαθήματα του Παρθεναγωγείου Θεσσαλονίκης⁷. Η Αφροδίτη Γάτσου αργότερα πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες ως δασκάλα στο Παρθεναγωγείο Βοδενών.

Σε άλλο σημείο της τρισελίδης επιστολής του ο Φράγκος σημειώνει: *Είναι άκομη ανάγκη να χορηγηται και εις άπόρους μαθητάς των ένταυθα σχολείων τετράλιρος τουλάχιστον ύποτροφία, διότι μεγάλη ένδεια μαστίξει την πόλιν (Βοδενά) και τα χωρία άπόρροια ούσα των άντιξόων περιστάσεων, και πολλοι νέοι καίπερ θέλοντες να μάθωσιν όλίγα περισσότερα γράμματα άποσύρονται και έπιδίδονται εις τέχνας διότι δέν δύνανται οί γονεΐς των να τούς συντηρήσωσι...*⁸.

Ο Αθανάσιος Φράγκος στη μυστική αλληλογραφία του με το Εθνικό Κέντρο χρησιμοποιούσε συνήθως το ψευδώνυμο «Παρμενίων». Το Κέντρο Αμύνης Βοδενών αποτελείται από την τριανδρία Δημ. Ι. Ρίζος, Ιατρός (Πρόεδρος), Αθανάσιος Φράγκος, Καθηγητής (Γραμματεύς) και Ι. Χατζηνίκος, Βιομήχανος (Ταμίας). Η ανέκδοτη εισέτι αλληλογραφία του Αθανασίου Φράγκου είναι πολύτιμη πηγή πληροφοριών για την εκπαιδευτική και εθνική δραστηριότητα των Βοδενών την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα, από την οποία αναδύεται η ηγετική του φυσιογνωμία στα εκπαιδευτικά ζητήματα και τις εθνικές κινητοποιήσεις των Βοδενών. Ο Αθαν. Φράγκος γεννήθηκε το 1856, το 1889 νυμφεύτηκε την εκ Θεσσαλονίκης δασκάλα Μαριγούδα Πέτρου με την οποία απέκτησε έξι παιδιά. Πλήρες βιογραφικό σημείωμα για τον Αθαν. Φράγκο δεν υπάρχει παρά μόνο διάσπαρτες αναφορές στο πολυσχιδές έργο του. Ο Αθαν. Φράγκος διευθύνει το ημιγυμνάσιο Βοδενών επί τριάντα περίπου χρόνια ... *δεξιώς και πολλαχώς εύεργετήσας την σπουδάζουσα νεολαία*, όπως αναφέρει ο Ευστάθιος Στουγιαννάκης⁹. Το Ημιγυμνάσιο Βοδενών λειτούργησε μέχρι το σχολικό έτος 1914-1915 και με την προσθήκη κάθε χρόνο μιας τάξης έφτασε το σχολικό έτος 1917-1918 σε πλήρες Εξατάξιο Γυμνάσιο.

6. Ό.π.

7. Έγγραφον Άθανασίου Φράγκου της 7.9.1905 εκ της Μητροπόλεως Βοδενών προς τὸ Προξενεῖον Θεσσαλονίκης, Φ. 1905/Β/29.5., Ι.Α.Υ.Ε.

8. Ό.π.

9. Ευστάθιος Στουγιαννάκης, *Έδεσσα ή Μακεδονική έν τη ιστορία*, Έκδοσις Τύποις Ε. Ι. Στουγιαννάκη, Θεσσαλονίκη 1932 (επανεκδοση από τη Λαογραφική Εταιρεία, Έδεσσα 2001).

12) Λιλή Βλάχου, γεννήθηκε στα Βοδενά το 1886, όπου τελειώνει το Παρθεναγωγείο με Άριστα. Ακολουθώντας με υποτροφία, μετά τετραετή φοίτηση στο Αρσάκειο Αθηνών, διορίζεται το 1904 διευθύντρια του Παρθεναγωγείου Βοδενών¹⁰. Παράλληλα με το εκπαιδευτικό έργο της πρόσφερε και τις υπηρεσίες της ως Γραμματεύς στην «*Ἀγαθοεργὸ Ἀδελφότητα Δεσποινῶν Ἑδέσσης*» που ιδρύθηκε την ίδια χρονιά¹¹. Αφού δίδαξε για λίγο χρονικό διάστημα και στη Στρώμνιτσα, ο Πρόξενος Λάμπρος Κορομηλάς τη μετέθεσε στη Θεσσαλονίκη όπου ανέλαβε ως διευθύντρια του Υποδιδασκαλείου Θηλέων Θεσσαλονίκης, γιατί ήταν πολύ δραστήρια και την ήθελε συνεργάτη του. Οι Βούλγαροι θορυβημένοι από το μεγάλο εκπαιδευτικό και εθνικό της έργο, πλήρωσαν τον τουρκαλβανό καβάση του Οικοτροφείου του Παρθεναγωγείου, ονόματι Αμπεντίν, ο οποίος τη δολοφόνησε μέσα στο Παρθεναγωγείο τη νύχτα της 30ής Οκτωβρίου 1909. Η κηδεία της έγινε στη Θεσσαλονίκη πάνδημη και την έκλαψε όλη η Ελληνική κοινότητα της πόλης και οι διαμένοντες στη Θεσσαλονίκη Εδεσσαίοι¹².

Την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα και μέχρι το 1912, το Ελληνικό κράτος ίδρυσε Οικοτροφεία για τη μόρφωση και περίθαλψη *τῶν τέκνων ἀνδρῶν πεσόντων ἐν Μακεδονίᾳ ἢ δολοφονηθέντων ὑπὸ Βουλγάρων ἢ προσηνεγόντων τῇ περιμαχήτῳ χώρᾳ πολλὰς καὶ ποικίλας ἐθνικὰς ὑπηρεσίας*¹³.

Ἐτσι λειτούργησαν τα Οικοτροφεία Γενιτσών¹⁴, Βοδενών¹⁵, Στρωμνίτσης¹⁶, Γευγελής¹⁷, Σερρών¹⁸, Αλιστράτης¹⁹, Πετρίτσης²⁰. Τα Οικοτροφεία αυτά παρείχαν στέγη, τροφή και η διδασκαλία των μαθημάτων γινόταν εντός του Οικοτροφείου, ενώ το Εθνικό Οικοτροφείο Αθηνών²¹ παρείχε στους υπο-

10. Ιωάννα Τ. Τιμοθεάδου, «Οικοτροφεία Θηλέων μέχρι το 1912», περ. *Εδεσηνός* 2 (Έδεσσα 2001).

11. Ἀγγελικὴ Μεταλληνοῦ-Τσιώμου, *Λεύκωμα Ἀγῶνος* (1900-1912), Θεσσαλονίκη 1931.

12. *Ο.π.*

13. Ἐγγραφοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου Θεσσαλονίκης πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐσωτερικῶν μὲ θέμα Οἰκοτροφεία, τὴν 1.5.1906, Φ. 1906/Α/23, Ι.Α.Υ.Ε. (στο ἐξῆς: *Ἐγγραφοὶ*) καὶ *Οἰκοτροφεία Ἐσωτερικοῦ: Γενιτσῶν, Βοδενῶν, Στρωμνίτσης, Γευγελῆς, Σερρῶν, Ἀλιστράτης, Πετρίτσης*, Φ. 1912/ΑΑΚ/Γ', Ι.Α.Υ.Ε. (στο ἐξῆς: *Οἰκοτροφεία Ἐσωτερικοῦ*).

14. Βλ. *Οἰκοτροφεία Ἐσωτερικοῦ*, *ό.π.* καὶ Τιμόθεος Τιμοθεάδης, «Το Οἰκοτροφείο Γενιτσῶν», περ. *Φίλιππος* 5 (1993).

15. *Οἰκοτροφεία Ἐσωτερικοῦ*, *ό.π.* καὶ Τιμόθεος Τιμοθεάδης, «Το Οἰκοτροφείο Βοδενῶν», Εφημ. *Εδεσσαϊκή* 10-23.4.1997, Έδεσσα (στο ἐξῆς: «Οἰκοτροφείο Βοδενῶν»).

16. *Οἰκοτροφεία Ἐσωτερικοῦ*, *ό.π.*

17. *Ο.π.*

18. *Ο.π.*

19. *Ο.π.*

20. *Ο.π.*

21. Ἐθνικὸν Οἰκοτροφεῖον ἐν Ἀθήναις (1907-1913), Στατιστικὸς πίναξ τῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Οἰκοτροφείῳ κατὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1909-1910 Οἰκοτρόφων, Φ. 1910/ΒΓ/53, Ι.Α.Υ.Ε. καὶ Τιμόθεος Τιμοθεάδης, «Ἐθνικὸν Οἰκοτροφεῖον Αθηνῶν», Εφημ. *Εδεσσαϊός* (1.7.1997), Έδεσσα.

τρόφους στέγη και τροφή και φοιτούσαν σε Σχολεία, στο Διδασκαλείο, στο Πανεπιστήμιο. Το ίδιο γινόταν με το Οικοτροφείο Θηλέων Θεσσαλονίκης για υπότροφες δασκάλες-νηπιαγωγούς²², και το Οικοτροφείο Αρρένων Θεσσαλονίκης για υποτρόφους δασκάλους, και τα δύο δε Οικοτροφεία στεγάζονταν σε ενοικιαζόμενα κτίρια²³.

13) Η Μαρία Νικολάου από το Μεσημέρι Βοδενών σπουδάζει Νηπιαγωγός και είναι το 1906 υπότροφος του Ελληνικού Οικοτροφείου Θηλέων, αναφέρονται επίσης μία υπότροφος από τη Βέροια και πέντε από τα Γενισιά το ίδιο σχολικό έτος 1906-1907²⁴.

Υπότροφοι του Καζά Βοδενών στο Εθνικό Οικοτροφείο Αθηνών κατά το σχολικό έτος 1909-1910²⁵:

14) Χρήστος Ιωαννίδης, από το Ποζάρτσκο (Πόζαρ ή Λουτράκι), ετών 12 Γ' Δημοτικού, χρονολογία εγγραφής 27 Δεκεμβρίου 1908, με α/α στον πίνακα το 5, και στη στήλη παρατηρήσεις: *Ο πατήρ αυτού έδολοφονήθη υπό Βουλγάρων* (ο πίνακας αναφέρει 125 υποτρόφους).

15) Ιωάννης Παπαδημητρίου, από Μπάχοβον (Πρόμαχοι), ετών 12, Ε' Δημοτικού, χρονολογία εγγραφής 10 Σεπτεμβρίου 1907, α/α στον πίνακα 15. *Ο πατήρ αυτού παραμένει ως ίερεύς εις τὸ χωρίον του.*

16) Πέτρος Χρηστίδης, από Πρεμποδίστα (Σωσάνδρα), ετών 13, Ε' Δημοτικού, χρονολογία εγγραφής 23 Νοεμβρίου 1907, α/α στον πίνακα 16.

17) Δημήτριος Καπετανόπουλος, από Κατράνιτσα (Πύργοι), ετών 17, Β' Γυμνασίου, χρονολογία εγγραφής 13 Σεπτεμβρίου 1908, α/α στον πίνακα 50, είναι ορφανός πατρός. Έγινε αξιωματικός κι έφθασε τον βαθμό του Στρατηγού.

18) Χρήστος Μάρκου, Τρέσεν (Όρμα), ετών 14, ΣΤ' Δημοτικού, χρονολογία εγγραφής 14 Σεπτεμβρίου 1907, α/α 55, *ο πατήρ αυτού παραμένει εις τὸ χωρίον.*

19) Αθανάσιος Τσάμης, Βοδενά, ετών 15, Γ' Δημοτικού, χρονολογία εγγραφής 3 Νοεμβρίου 1907, α/α 57. *Ο πατήρ αυτού παραμένει ως διδάσκαλος εις Βοδενά.*

20) Ιωάννης Σεραφείμ, Γραμματίκοβον (Κάτω Γραμματικών), ετών 16, Α' Γυμνασίου, χρονολογία εγγραφής 11 Νοεμβρίου 1907, α/α 67. *Ο πατήρ αυτού έφρονεύθη άγωνιζόμενος έν Μακεδονία. Τον έχει στεφανώσει ο Κων-*

22. Βλ. σημ. 10 και Τιμόθεος Τιμοθεάδης, «Ελληνικό οικοτροφείο Θηλέων Θεσσαλονίκης 1906», Ανακοίνωση στο *ΙΘ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας* 29-31.5.1998, Α.Π.Θ. (στο εξής: «Οικοτροφείο Θηλέων Θεσσαλονίκης»).

23. Έγγραφον, ό.π.

24. Τιμοθεάδης, «Οικοτροφείο Θηλέων Θεσσαλονίκης», ό.π.

25. *Οίκοτροφεία Έσωτερικού*, ό.π. (σημ. 13)· Τιμοθεάδης, «Οικοτροφείον Βοδενών», ό.π. (σημ. 15).

σταντίνος Μαζαράκης (Ακρίτας), κι αργότερα έγινε αξιωματικός κι έφθασε τον βαθμό του Συνταγματάρχου.

21) Αθανάσιος Αθανασίου, Πρεμπόδιστα (Σωσάνδρα), ετών 16, Α΄ Γυμνασίου, χρονολογία εγγραφής 24 Σεπτεμβρίου 1907, α/α 70. *Ο πατήρ αυτού παραμένει εις τὸ χωρίον του.*

22) Μιχαήλ Γρ. Βαλιώξης, Γραμματίκοβον (Κάτω Γραμματικόν), ετών 19, Β΄ Γυμνασίου, χρονολογία εγγραφής 16 Ιανουαρίου 1908, α/α 87. *Ο πατήρ αυτού παραμένει εις τὸ χωρίον του.*

23) Νικόλαος Τσιπλάκης, Όσσιανη (Αρχάγγελος), ετών 16, Α΄ Γυμνασίου χρονολογία εγγραφής 16 Ιανουαρίου 1908, α/α 93, ορφανός πατρός.

24) Λάζαρος Παπαευαγγέλου, Όστροβον (Αρνισσα), ετών 17, Α΄ Γυμνασίου, χρονολογία εγγραφής 16 Ιανουαρίου 1908, α/α 94.

25) Χρήστος Ιωάννου, Μεσημέριον, ετών 17, Β΄ Γυμνασίου, χρονολογία εγγραφής 1 Σεπτεμβρίου 1908, α/α 97. *Ο πατήρ αυτού παραμένει ὡς διδάσκαλος εις τὸ χωρίον του.* Ο Χρήστος Ιωάννου έγινε αξιωματικός και έφθασε τον βαθμό του στρατηγού.

26) Γεώργιος Παράσχου, Κατράνιτσα (Πύργοι), ετών 19, Δ΄ Γυμνασίου, χρονολογία εγγραφής 16 Ιανουαρίου 1908, α/α 101. *Ο πατήρ αυτού έδολοφονήθη ὑπὸ Βουλγάρων.* Ο Γεώργιος Παράσχου σπούδασε Ιατρική και άνοιξε Χειρουργική Κλινική στην Έδεσσα.

Κατάλογος Μαθητῶν Οικοτροφείου Βοδενών το σχολικόν έτος 1910-1911²⁶

<i>α/α</i>	<i>Ονοματεπώνυμον</i>	<i>Ηλικία</i>	<i>Πατρίς</i>	<i>Τάξις</i>
1.	Ιωάννης Ευαγγέλου	8	Τσερκόβιανη	Α΄
2.	Βασίλειος Παπαδημητρίου	10	»	Β΄
3.	Ιωάννης Τσίτσης	10	Πόδος	Γ΄
4.	Ευστάθιος Κίτσου	14	»	ΣΤ΄
5.	Χρήστος Μπίνου	9	Μεσημέριον	Γ΄
6.	Κωνσταντίνος Γιαννάκης	14	»	ΣΤ΄
7.	Αναστάσιος Αθανασίου	15	»	ΣΤ΄
8.	Χρήστος Παπαγεωργίου	12	Μπάχοβον	Δ΄
9.	Χρήστος Παπαοικονόμου	11	»	Δ΄
10.	Ζαχαρίας Δερούλης	13	»	Δ΄
11.	Πασχάλης Κανέλης	10	»	Γ΄
12.	Νικ. Παπαδημητρίου	16	»	Α΄
13.	Χρήστος Αθανασίου	11	»	Α΄
14.	Χρήστος Παπαδημητρίου	11	Έδεσσα	Ε΄

26. *Οίκοτροφεΐα Έσωτερικοῦ, ό.π.* (σημ. 13) Τιμοθεάδης, «Οικοτροφείον Βοδενών», *ό.π.* (σημ. 15).

15.	Νικόλαος ΧατζηΓιώσης	12	»	Ε΄
16.	Γεώργιος Παπαδόπουλος	13	»	Ε΄
17.	Ιωάννης Χρήστου	12	Όστροβον	Ε΄
18.	Αντώνιος Αθανασίου	16	»	Α΄
19.	Παρίσης Σωτηρίου	15	Νησίον	Ε΄
20.	Τρύφων Γιώντης	11	»	Γ΄
21.	Γεώργιος Κωνσταντίνου	17	Τσερνέσιβον	ΣΤ΄
22.	Ιωάννης Πετρίδης	10	Τρέσινον	Β΄
23.	Αθανάσιος Ευσταθίου	12	Πριπίδηστα	Ε΄
24.	Ιωάννης Τρύφωνος	15	Στράιστα	Ε΄
25.	Τρύφων Παναγιώτου	12	»	Γ΄
26.	Σταύρος Δάφου	10	Γραμματίκοβον	Γ΄
27.	Κωνσταντίνος Γιάντσης	10	Στρούπινον	Γ΄
28.	Χρήστος Κωνσταντίνου	12	»	Β΄
29.	Δημήτριος Λαζαρίδης	11	Γευγελή	Γ΄
30.	Κώστας Δημητρίου	12	Προφ. Ηλία	Ε΄
31.	Αθανάσιος Βουδρουσένος	10	Γενισά	Β΄
32.	Σωτήριος Μπόσκου	15	»	Ε΄
33.	Γρηγόριος Καραγιάννης	12	Τέχοβον	Δ΄
34.	Θωμάς Παπακωνσταντίνου	13	Γιάντισστα	Β΄
35.	Ιωάννης Θωμά	8	»	Α΄
36.	Απόστολος Τάνης	15	Κοζούσενη	Β΄
37.	Ευστάθιος Στώϊκος	14	»	Γ΄
38.	Νικόλαος Μπέση	10	Βλάδοβον	Β΄
39.	Αργύριος Νικολάου	12	Κ. Κασάνοβον	Β΄
40.	Νικόλαος Γεωργίου	11	Οσλίνη	Ε΄

Κατάλογος των μαθητών του Οικοτροφείου Εδέσσης κατά το 1911-1912²⁷

α/α	Ονοματεπώνυμον	Ηλικία	Πατρίς	Τάξεις
1.	Χρήστος Κρούντης	11	Έδεσσα	Α΄
2.	Χρήστος Αναστασίου	12	Μπάχοβον	Β΄
3.	Ιωάννης Θωμάς	9	Γιάντισστα	Α΄
4.	Ευάγγελος Γάντσου	11	Έδεσσα	Β΄
5.	Κωνσταντίνος Λιπορλής	10	»	Β΄
6.	Ιωάννης Ευαγγέλου	8	Τσαρκόβιανη	Β΄
7.	Αθανάσιος Σαμαράς	10	Βόλτσηστα	Β΄
8.	Ευάγγελος Γιαννάκης	10	Μεσημέριον	Γ΄

27. Ο.π.

9.	Βασίλειος Παπαδημητρίου	11	Τσαρχόβιανη	Γ΄
10.	Χρήστος Κωνσταντίνου	13	Στρούτινον	Γ΄
11.	Διονύσιος Γιουρτίδης	12	Βλάδοβον	Γ΄
12.	Ιωάννης Μανιάτης	13	Μεσημέριον	Γ΄
13.	Δημήτριος Ιωαννίδης	9	Γιαννάκοβον	Γ΄
14.	Αναστάσιος Καζάρσκος	10	Έδεσσα	Γ΄
15.	Θωμάς Παπακωνσταντίνου	14	Γιάντσηστα	Γ΄
16.	Νικόλαος Μπέσης	12	Βλάδοβον	Γ΄
17.	Αργύρης Νικολάου	13	Κ. Κοπάνοβον	Γ΄
18.	Χρήστος Μπίνου	10	Μεσημέριον	Δ΄
19.	Χρήστος Μιλτιάδου	13	Τσαρνέσοβον	Δ΄
20.	Νικόλαος Πέτρου	12	Στράϊστα	Δ΄
21.	Αναστάσιος Κίτσου	11	Πόδος	Δ΄
22.	Κωνσταντίνος Γιάντσης	11	Στρούτινον	Δ΄
23.	Γρηγόριος ΠαπαΠαναγιώτου	13	Στράϊστα	Δ΄
24.	Ιωάννης Τσίτσης	11	Πόδος	Δ΄
25.	Νικόλαος Εμμανουήλ	11	Όσλιανη	Δ΄
26.	Πασχάλης Κανέλης	11	Μπάχοβον	Δ΄
27.	Τρύφων Γιόντης	12	Νησίον	Δ΄
28.	Ευάγγελος Μούνδης	12	Έδεσσα	Δ΄
29.	Αθανάσιος Ζαχαριάδης	13	Γάβροβτση	Δ΄
30.	Ευστάθιος Στώϊκος	15	Κοζούσενη	Δ΄
31.	Πασχάλης Χρήστου	11	Μπάχοβον	Δ΄
32.	Σταύρος Δάφου	11	Γραμματίκοβον	Δ΄
33.	Ζαχαρίας Χερούλης	14	Μπάχοβον	Ε΄
34.	Χρήστος ΠαπαΓεωργίου	13	»	Ε΄
35.	Χρήστος ΠαπαΟικονόμου	12	»	Ε΄
36.	Γρηγόριος Καραγιάννης	13	Τέχοβον	Ε΄
37.	Αθανάσιος Μπέτου	15	Τσερνάρεκα	ΣΤ΄
38.	Αθανάσιος Ευσταθίου	13	Πριπίδηστα	ΣΤ΄
39.	Αποστόλης Τάνης	16	Κοζούσενη	ΣΤ΄
40.	Παρίσης Σωτηρίου	16	Νησίον	ΣΤ΄
41.	Ιωάννης Χρήστου	13	Όστροβον	ΣΤ΄
42.	Χρήστος ΠαπαΔημητρίου	12	Έδεσσα	ΣΤ΄
43.	Ιωάννης Τρύφωνος	16	Στράϊστα	ΣΤ΄
44.	Νικόλαος Μπαΐναλής	16	Όσλιανη	ΣΤ΄
45.	Νικόλαος ΧατζηΓιώσης	13	Έδεσσα	ΣΤ΄
46.	Βασίλειος ΧατζηΑντωνίου	13	Γενιτσά	ΣΤ΄
47.	Σταύρος Ορτζάρσκης	16	Ορτζάρτση	ΣΤ΄
48.	Γεώργιος Κωνσταντίνου	18	Τσαρνέσοβον	Α΄

49.	Ευστάθιος Κίτσου	15	Πόδος	Α΄
50.	Αντώνιος Αθανασίου	17	Όστροβον	Β΄
51.	Νικόλαος ΠαπαΔημητρίου	17	Μπάχοβον	Β΄
52.	Γεώργιος Μπόσκου	15	Γενιτσά	Β΄
53.	Βασίλειος Μπόϊσκου	16	Ζορμπά	Β΄
54.	Γεώργιος Ευαγγ. Σόφτης	15	Τσερναρέκα	Ε΄
55.	Κωνσταντίνος Δημητρίου	13	Προφ. Ηλία	Ε΄
56.	Αναστάσιος Τουσίμης	17	Βλάδοβον	Β΄

Διευθυντής του Οικοτροφείου το σχολικό έτος 1910-1911 είναι ο Χρήστος Τσάμης, ενώ θεωρεί τις καταστάσεις δαπανών, ως Πρόεδρος της Εφορείας, ο Μητροπολίτης Τιμόθεος: Στις καταστάσεις δαπανών αναφέρονται ως προμηθευτές του Οικοτροφείου τα μαγαζιά των Γρηγορίου Νούσκα, Τάση Μάσα, Γρηγορίου Τσίτση, Αδελφών Πίγκα²⁸. Στην τελευταία σελίδα του καταλόγου των μαθητών του Οικοτροφείου γράφει: Πάντες οι μαθηταί σλαβόφωνοι πλην δύο βλαχόφωνοι από Τσερναρέκα, ενώ αναφέρεται επίσης ότι αρκετοί είναι παιδιά φονευθέντων από τους Βουλγάρους. Οι γονείς των μαθητών του Οικοτροφείου των σχολικών ετών 1910-11, 1911-12 και τα παιδιά τους μιλούσαν και το σλαβόφωνο (βουλγαρόφωνο) ιδίωμα χωρίς αυτό να επηρεάζει την ελληνική τους συνείδηση, γιατί ήσαν ακραιφνείς Έλληνες, και αυτό το απέδειξαν ιδιαίτερα κατά την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα. Η συμβολή των Οικοτροφείων στο εκπαιδευτικό έργο υπήρξε σημαντική για την ελληνοπρεπή μόρφωση των παιδιών αυτών. Ασφαλώς υπήρχαν και άλλοι υπότροφοι του Καζά Βοδενών γιατί και οι κατάλογοι των εκπαιδευτικών και λοιπών χορηγημάτων στο Ιστορικό Αρχείο του ΥΠΕΞ, πολλές φορές αναφέρουν τους φορείς που ελάμβαναν τα βοήθηματά χωρίς να καταγραφούν αναλυτικά τα ονόματα των υποτρόφων.

Πολλοί διαβάζοντας τα ονόματα των μαθητών του Οικοτροφείου Βοδενών και των υπολοίπων υποτρόφων, ασφαλώς θα ανακαλύψουν με συγκίνηση κάποιον πρόγονό τους, παππού, πατέρα, ή κοντινό συγγενή. Θα ήταν ενδιαφέρον μια ερευνητική εργασία για την πορεία και εξέλιξή τους αργότερα στην ελεύθερη πλέον Μακεδονία και την υπόλοιπη Ελλάδα.

Ενδιαφέρον για την ίδρυση Οικοτροφείων κατά την υπόψη κρίσιμη περίοδο μέχρι το 1912 εκδηλώθηκε και για άλλες πόλεις και κωμόπολεις της Μακεδονίας (Βέροια, Δοϊράνη, Μπογδάντσα κ.ά.), που τελικά δεν πραγματοποιήθηκαν για διάφορους λόγους και κυρίως οικονομικούς²⁹. Για τη Βέ-

28. Ο.π.

29. Έγγραφο, ό.π.

ροια μάλιστα στο ανώτερο έγγραφο³⁰ υπάρχει ολόκληρη σελίδα από την οποία μεταφέρω τα εξής: *Βερροία: Ἀποστέλλω πρόσοψιν καὶ κάτοψιν τοῦ ἐν θεμελίοις μεγάρου, καὶ εἶναι μέγαρον τῶν Σχολείων Βερροίας. Μέχρι τοῦδε ἔχουσιν ἐξοδευθῇ 1.000 λίραι. Τὸ κτίριον θέλη περιλάβῃ ὅλα τὰ σχολεῖα Βερροίας πλὴν τοῦ Παρθεναγωγείου. Διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν αὐτοῦ συμφώνως πρὸς τὸ σχέδιον ἀπαιτηθήσονται κατὰ λεπτομερῇ προϋπολογισμόν συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Παιωνίδου λίραι 1800, πρὸς προσθήκην δὲ ἐνὸς πατώματος δι' Οἰκοτροφεῖον 50-60 Οἰκοτρόφων λίραι 800. Ἡ Κοινότης Βερροίας μόνον 100 λίρας ἔχει σήμερον διαθέσιμους διὰ τὸ κτίριον, καὶ ὥς ἔχουσιν τὰ κοινοτικά εἰς αὐτὴν φαίνεται ὅτι οὐδέποτε θὰ κατορθώσῃ νὰ αὐξήσῃ τὸ ποσὸν τοῦτο καὶ τὸ κτίριον οὐδέποτε θὰ ὑψωθῇ, ἐκτὸς ἐὰν εὕρεθῇ γενναιόδωρός τις Βερροιεὺς, ὅπερ ἀπίθανον .... Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι σήμερον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ τὸ Οἰκοτροφεῖον ἐπὶ τοῦ κτιρίου τῆς Σχολῆς καὶ κατ' ἀνάγκην ἐὰν εὕρεθῶσι τὰ χρήματα ἐκ τοῦ Τσουφλείου ἢ ἄλλου κληροδοτήματος, τὸ Οἰκοτροφεῖον θὰ κτισθῇ εἰς ἄλλο μέρος...*³¹.

ΙΩΑΝΝΑ Τ. ΤΙΜΟΘΕΑΔΟΥ

---

30. Ο.π.

31. Ο.π.

SUMMARY

Ioanna Timotheadou, *Scholars from Kazas Vodenon*.

The Macedonian Struggle lasted from 1870 to 1912. Bulgarian propaganda used all means available to attract the Slavian-speaking population to converting to Exarchy. Being deemed Bulgarian, they were main target, while actually the majority of this population was Greek. The Struggle mainly took place on the educational and religious field and the Bulgarian government spent huge amounts of money to found schools in Macedonia, including Vodenon. The Greek State in view of the danger of Bulgarian penetration, supported the Greek schools of Macedonia financially between 1869-86 through the «Association for promotion of Greek Education» and from 1887 and on through the «Committee for support of the Greek Church and Education». The payment of the teachers and the scholars was 4monthly on receipt that was validated by the Bishop of Vodenon or the Thessaloniki Consul. This study has gathered the details of dozens of students from the Vodenon Kazas, that were Greek State scholars and later became teachers and scientists. There is also presented the list of residents of the Oikotrofeio Vodenon, who were mostly orphans of parents either killed in action or murdered by the Bulgarians and received the hospitality of the foundation. These institutions, in their own way, also contributed to the educational procedure.

Υπογραφή

1889 / Ηνωσμένη Μακεδονία / α. Μακεδονία / Ευρωπαϊκή χρηματοδότηση.
Επιτροπή της βίχνης των Ελληνικών Επιστημονικών και Παιδείας / 16. Αρ. ΥΠ-ΕΣ.

Απόδειξη δια γράμματος αριδ (1)

Ο υπογραφεύμενος Ευάγγελος Βλαχάκης μαθητής
της Α' τάξης του Γυμνασίου, έχων ως αριδ (1)
και έχων ως αριδ (1) και αριδ (1) γράμματος αριδ (1)
αριδ (1) υπογράφει μεν δια της ρύθμης Μαρίνας και Α
αριδ (1) του 1889.

Εξ: άνω λ. αριδ. 1. Εν Βοδενών 27 9 89 Μαΐου 1889

Ελπίων παρὰ τῶν Γ. Δοκίμ.

Γεν. Προξένος τῆς Ελλάδος.

Εν Θεσσαλονίκῃ τῇ 13. Σεπτεμβρίου 1889.

καὶ ὑπογραφή

Τ. Φ. Χ. Μιχαήλ

Ο γράμματος
Ευάγγελος Βλαχάκης.

1889 / Ανεκώτατος / α Μακεδονία / Εν τω ενδιαιτή / χρηρητίζε / Επιτροπή της εν τω ενδιαιτή / Filomus Fundations / 1889 / Αρχ. 70-Ε3

Μωδύς δια γράμ. εδ. μίαν εφ. (7)

Ο υπογραφεύς της αδελφ. Σοφίας
μαδότης της α. δ. της εν τω ενδιαιτή /
ωφείλ. της εφορίας της εγγνωσ. εφ. /
εν τω ενδιαιτή γράμ. εδ. μίαν εφ. (7) /
επιδείκνυται μίαν εφ. της εν τω ενδιαιτή /
μαδότης της εν τω ενδιαιτή 1889.

Εν Βουδαπέστη 27 30^η Νοτίου 1889

Ο Δαλν

Εννοήσας Ελογισμένη

Τα: άνω λ. εδ.

Ελάσιν πάλι τού α. δ. της

Γεν. Προβ. της Ελ. Δ. της

Εν Βουδαπέστη 13 Οκτωβρίου 1889

Κατ' εντολήν

Ο Δαλν

Σ. F. X. Μ. Λον

